

*** VESTNIK ***

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja dvomesečno. Naročnina s prilogo »Prosvetni oder« znaša 10 lir.
Naroča se pri Prosvetni zvezi v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

ŠTEV. 3-4

MAREC-APRIL 1943-XXI

LETO XXII.

Temelji novega reda in miru v človeški družbi

Sv. oče Pij XII. je za božične praznike poslal obširno poslanico o načelih bodočega notranjega reda na svetu. Poudaril je, da vedno bolj čuti nasprotje med sporočilom, ki prihaja iz betlehemske votline, ter med tistim, ki prihaja iz sedanjega položaja. Zato je potrebna zdravilna preosnova človeške družbe. Tiste družbe, ki se pod vplivom strasti zateka k nadomestkom, namesto, da bi se vrnila k resnici. Le pravi viri resnice pravilno uravnavajo socialno življenje. Zdi se, da so zlasti važne one osnovne točke, na katerih naj temelji nov red in nov mir v človeški družbi. Zato ponatiskujemo to poglavje iz »Ljubljanskega škofijskega lista« št. 12. 1942 z željo, da se pošteni in pametni Slovenci dobro seznanijo s temi temelji.

Kdor presoja v luči pameti in vere temelje in namene družabnega življenja, ki smo jih na kratko očrtali, kdor motri njihovo visoko moralno vrednost in njihove blagodejne sado-ve na vseh poljih, mora biti trdno prepričan, da bi ljudje, ki so ob pogledu na velike ideale odločeni premagati vse težave, mogli dati ali bolje vrniti notranje izkoreninjenemu človeštvu mogočna počela reda in miru. Seveda morajo prej podreti ovire v razumu in v pravnem pojmovanju, ki so jih ustvarili predsodki, zmote, brezbržnost ter dolgotrajno razkristjanjevanje mišljenja, čustvovanja in dela; to razkristjanjevanje je odtrgalo in lo-

čilo zemeljsko državo od luči in moči božje države.

Bolj kakor kdaj bije ura danes, ko je treba popravljati. Danes je treba prebuditi svetovno vest iz težkega spanja, ki je vanj padla, zastrupljena po povsod razširjenih napačnih idejah. Treba je to storiti posebno sedaj v tej uri materialnega in moralnega propada, ko se je pokazalo, da je zgolj človeška ureditev prešibka in nezadostna. To spoznavajo danes razočarani tudi tisti, ki v na videz srečnih časih niso pogrešali ne v sebi ne v družbi zveze z večnimi vrednotami in v tej pomanjkljivosti niso videli bistvene napake svoje zgradbe.

To, kar je bilo jasno kristjanu, ki je v svoji globoki veri trpel zaradi slepote drugih, nam danes glasno oznanja hrušč groznega poloma, ki dobiva že strahotno veličasten videz poslednje sodbe; tako da ga slišijo tudi malomarni, brezbržni in nepremišljeni. Gre za staro resnico, ki se usodno javlja na vedno nov način in odmeva iz stoletja v stoletje, od rodu do rodu iz ust preroka: »Vsi, ki te zapustijo, bodo zapuščeni; v prah bodo zapisani, ki se oddaljijo od tebe, ker so zapustili vir živih voda, Gospoda« (Jer 17, 13).

Zapoved te ure je: ne tožiti, ampak delati! Ne tožiti nad tem, kar je in kar je bilo, ampak graditi, da se postavi, kar se mora postaviti družbi v blaginjo. Polni križarskega navdušenja

naj se najboljši in najbolj izbrani člani krščanstva združijo v duhu resnice, pravičnosti in ljubezni ob klicu: Bog to hoče. Pripravljene naj bodo služiti in se žrtvovati kakor stari križarji. V tedanjih časih je šlo za osvoboditev zemlje, ki jo je posvetilo življenje učlovečene božje Besede. Danes pa gre — če se smemo tako izraziti — za nov pohod čez morje sodobnih zmot, da osvobodimo sveto duhovno zemljo, ki je določena za podlago in temelj nespremenljivim načelom in zakonom, s katerimi bo zidana socialna zgradba močne notranje trdnosti.

Za tako visoke cilje se izpred jaslic Kneza miru, v zaupanju, da se njegova milost razliva v vsa srca, obračamo na vas, dragi sinovi, ki priznate v Kristusu svojega Odrešenika. Obračamo se na one, ki so z nami združeni vsaj po duhovnih vezeh vere v Boga; obračamo se končno na vse, ki se želijo otresti dvomov in zmot in hrepenijo po luči in vodniku. Z očetovsko gorečnostjo vas rotimo in pozivamo, ne samo da se globoko zaveste strašne resnobe sedanjih dni, ampak tudi da razmišljate o možnostih, kako bi zasijala nova blagodejna in nadnaravna zarja, ter da se združite vsi skupj v delu za obnovo družbe v duhu in resnici.

Bistveni namen te nujne in svete križarske vojske je, doseči, da bi se zvezda miru, betlehemska zvezda, znova prikazala nad vsem človeštvom v svojem bleščečem sijaju, ga pomirila in krepila ter oznanjala tako boljše, rodovitnejšo in srečnejšo bodočnost.

Res je: pot iz noči v svetlo jutro bo dolga. Odločilni pa so prvi koraki po cesti, ki ima na prvih petih kamnih, ki nam merijo pot, z bronastim dletom vklesana sledeča navodila:

1. Dostojanstvo in pravice človeške osebe

Kdor hoče, da zvezda miru vzide in obstane nad človeško družbo, naj s svoje strani pomaga, da se človeški osebi vrne tisto dostojanstvo, ki ji ga je dal Bog od začetka. Upira naj se pretiranemu združevanju ljudi, kakor

v množice brez duše. Bori naj se proti njihovi gospodarski, politični, duhovni in moralni nestalnosti, proti pomanjkanju trdnih načel in močnega prepričanja, proti čezmernemu nagonskemu in čutnemu vznemirjevanju, proti njihovi spremenljivosti.

Z vsemi dovoljenimi sredstvi naj na vseh življenjskih poljih pospešuje socialne oblike, v katerih bo omogočena in zagotovljena polna osebna odgovornost, tako glede na zemeljski kakor na večni red.

Zahteva naj, da se spoštujejo in dejansko uveljavijo sledeče osnovne pravice osebe: pravica, da ohranja in razvija svoje telesno, umsko in moralno življenje; še posebej pravica do verske vzgoje; pravica do privatnega in javnega bogočastja in z njim v zvezi pravica do verskega karitativnega udejstvovanja; načelna pravica do zakona in njegovih namenov; pravica do zakonske družbe in družine; pravica do dela kot nujnega sredstva za vzdrževanje družinskega življenja; pravica do svobodne izbire stanu, torej tudi do svobodne izbire duhovniškega in redovniškega poklica; pravica do rabe zemeljskih dobrin, ki se kajpada zaveda svojih dolžnosti in socialnih mej.

2. Obramba socialnih edinic, posebno družine

Kdor hoče, da zvezda miru vzide in obstane nad človeško družbo, naj zavrne vsako obliko materializma, ki vidi v narodu le čredo posameznikov, ločenih med seboj in brez notranje zveze, tako da so izročeni samovladstvu in samovolji.

Trudi naj se, da bo doumel družbo kot notranjo enoto, ki raste in zori pod vodstvom božje Previdnosti in ki na njej odločenem prostoru in po svojih svojjskih zmožnostih teži v sodelovanju različnih stanov in skupin za večnimi in vedno novimi kulturnimi in verskimi cilji.

Braniti mora nerazvezljivost zakona; skrbeti, da bo imela družina, nenadomestljiva celica naroda, svoj življenjski prostor in svetlobo, da bo mogla dihati in se posvetiti svojemu

poslanstvu: roditi novo življenje in vzgajati otroke v duhu pravega verskega prepričanja; ohranjuje naj, krepiti in obnavlja po svojih močeh svojo lastno, gospodarsko, pravno in moralno edinico; skrbi naj, da bodo družinskih, duhovnih in materialnih dobrin deležni tudi tisti, ki v družini služijo; misli naj na to, kako preskrbeti vsaki družini lastno ognjišče, kjer bo moglo gospodarsko in moralno družinsko življenje pokazati svojo moč in vrednost; prizadeva naj si, da kraji službe ne bodo tako oddaljeni od stanovanj, da bi družinski oče in vzgojitelj otrok postal kakor tujec v lastnem domu; skrbi naj predvsem, da bo spet postavljena med javnimi šolami in družino tista vez zaupanja in medsebojnega podpiranja, ki je v prejšnjih časih rodila tako lepe sadove, danes pa vlada namesto nje nezaupanje povsod tam, kjer šola pod vplivom materialističnega duha zastruplja in uničuje, kar so starši vcepili v duše svojih otrok.

3. Čast in zahteve dela

Kdor hoče, da bi zvezda miru vzšla in obstala nad družbo, naj vrne delu tisto mesto, ki mu ga je Bog že v početku odločil. Bog hoče, naj človek gospoduje nad svetom v njegovo čast; za to gospostvo pa je delo nenadomestljivo sredstvo; zato nosi vsako delo v sebi dostojanstvo, ki ga ne more izgubiti. Obenem pa je delo ozko zvezano s spolnjenjem osebe. Te časti in prednosti delu nikakor ne kratita trud in napor, ki ju je treba pri delu prenašati kot posledici izvirnega greha v pokorščini in podrejenosti pod voljo božjo.

Kdor pozna velike okrožnice naših prednikov in naše prejšnje poslanice, ve, da se Cerkev ne obotavlja priznati in podpreti z vso svojo avtoriteto praktične posledice, ki izhajajo iz tega moralnega dostojanstva dela. Te zahteve obsegajo pravično plačo, ki je zadostna za potrebe delavcu in družini; ohranitev in spolnitev takega socialnega reda, ki omogoča varno, čeprav skromno zasebno lastnino

vsem slojem v narodu; pomaga do višje izobrazbe takim otrokom iz delavskih slojev, ki so posebno nadarjeni in dobri; goji socialnega duha v sosesčini, v kraju, v deželi, v narodu in v državi, ki omiljuje nasprotja med interesi in razredi, osvoboduje delavce čuta osamelosti s tolažilno zavestjo človeške vzajemnosti in krščanskega bratstva.

Napredek in stopnja neodložljivih socialnih reform sta odvisna od gospodarske moči posameznih držav. Samo s pametno in plemenito izmenjavo sil med močnimi in šibkimi državami bo mogoče doseči splošno pomirjenje, tako da bodo izginila ognjišča požarov in središča zastrupljanja, iz katerih bi se mogle poroditi nove nesreče.

Jasni znaki kažejo, da kljub sovraštvu in kljub vsem predsodkom, ki delujejo neizogibno, a žalostno v tem ostrem bojnem razpoloženju, ni ugasnila v narodih zavest ozke medsebojne odvisnosti v dobrem in v slabem; nasprotno, postala je bolj živa in bolj dejavna. Mar ni res, da globoki misleci vedno jasneje spoznavajo, da je v odpovedi egoizmu in narodni sebičnosti pot do splošnega ozdravljenja; zato zahtevajo od svojih narodov težko mero žrtev, ki so potrebne za socialno pomirjenje v drugih narodih. Naj bi ta naša božična poslanica, namenjena vsem, ki so dobre volje in plemenitega srca, opogumila in povečala vrste socialnih križarjev med vsemi državami! Naj Bog podeli njihovemu mirotvornemu praporu zmago, kakršne je vredno njihovo plemenito delo.

4. Obnova pravnega reda

Kdor hoče, da zvezda miru vzide in obstane nad socialnim življenjem, naj sodeluje pri temeljiti obnovi pravnega reda.

Pravni čut je danes pogosto izkvarjen. Izkvarili sta ga teorija in praksa pozitivizma in utilitarizma v suženjski službi nekaterih skupin in gibanj, ki njih programi določajo smer tudi zakonodaji in sodni praksi.

Ozdravljenje takih razmer je mogoče doseči le, če se zopet zbudi za-

vest, da mora biti pravna ureditev zgrajena na najvišjem božjem gospodarstvu in zavarovana proti vsaki človeški samovoljnosti. Živa mora postati zavest, da mora pravna ureditev s svojo čuječo in kaznujočo roko čuvati človeške pravice in jih braniti pred napadi katere koli človeške oblasti.

Razmerje človeka do človeka, razmerje posameznika do družbe, do oblasti, do državljanskih dolžnosti, razmerje družbe in oblasti do posameznikov — vse to mora biti postavljeno na določen pravni temelj in zavarovano po potrebi tudi s sodno oblastjo.

To pa zahteva:

a) tako sodišče in takega sodnika, ki se bosta ravnala po smernicah jasno izraženega in določenega prava;

b) jasnih pravnih norm, ki jih ne morejo prevračati zlorabljeni sklicevanje na neki umišljen ljudski čut ali goli oziri na korist;

c) priznavanje načela, da so tudi država, njeni funkcionarji in od nje odvisne organizacije dolžni, popraviti ali odpraviti neredbe, ki kratijo ljudem svobodo, lastnino, čast, napredek in zdravje.

5. Pojmovanje države v krščanskem duhu

Kdor hoče, da vzide zvezda miru in obstane nad človeško družbo, naj pomaga, da bosta zavladata novo pojmovanje države in novo ravnanje v državi; zgrajena morata biti na temelju pametne discipline, plemenite človečnosti in odgovornega krščanskega duha.

Pomaga naj, da bosta država in njena oblast spet služili družbi in v vsem spoštovali človekovo osebo ter njeno delo za doseg večnih ciljev.

Trudi naj se, da se preženo zmote, ki hočejo državo in njeno oblast ločiti od morale in ju osvoboditi eminentno etične vezi, ki ju veže na zasebno in družabno življenje; bori naj se zoper zmote, ki zavajajo državo in njeno oblast, da tajita ali v praksi pozabljata, da sta bistveno odvisni od Stvarnikove volje.

Podpira naj priznanje in razširjanje resnice, ki uči, da je tudi na materialnem polju najgloblji smisel ter zadnja splošna in moralna zakonitost vladanja: služiti.

Pomen in razvoj filma

V. Z.

Ni je danes sile, ki bi se mogla meriti s tisto velesilo sveta, ki se imenuje film. Njegovo področje je ves svet, govori v jeziku, ki ga razumejo vsi narodi na zemlji, govori na tak način, da ga razume otrok v naročju, učenec v razredu, pastirček na paši, celo divjaki ob Kongu, učenjaki in preprosti. Ni čuda, da danes korakajo v njegove hrame, ker se film kaže svetu, dnevno milijoni in milijoni, na katere vpliva s hipnotično silo in omamlja njihova srca ter zavajuje njihovo pamet.

V svoji vsemočnosti kaže ne samo romantične zgodbe, drame in opere, temveč poseže tudi v skrivnost narave, kjer odpira in dviguje skrite, neznane zaklade. Prestavlja preteklost v sedanjost, severne pokrajine v afriško puščavo, seznanja Vzhod z Zahodom, črni

kontinent z belokožnim in veselo prepeva v vseh jezikih. Modro poučuje kmetovalca o naprednem poljedelstvu, predava o živinoreji, sadjarstvu, uvaža delavca, kako se streže najmodernejšemu stroju, podaja brezplačen pouk o negi dojenčkov in gospodinjstvu.

Odperta so mu vrata na vseučilišče, kjer tradira zgodovino in zemljepis, razlaga filozofska vprašanja, pojasnjuje medicincem zapletene operacije in kaže na anatomijo zdravega in bolnega človeka.

V sedanji vojni seznanja zaledje z dogodki v prvih bojnih črtah. Postal je življenjski živčni vozec vse propagande, saj ima v sebi najbolj bistvene in propagandne sestavine. Ni čuda, da povzroča večje in tesnejše sodelovanje občinstva pri vojnih dogodkih. To

nam kažejo žurnali tvrdke Luce in pa dokumentarni film o pomorski bitki pri Pantaleriji 14. in 15. junija 1942.

Zato ne bo škodovalo, da si to silo nekoliko natančneje ogledamo, preudarimo njegov pomen, njegovo moč in življenjsko pot.

Moč filma

Nedosegljiva moč filma tiči v skrivnosti, da film govori v jeziku, ki je vsem razumljiv, naj si bo izobražen ali ne, pismen ali nepismen, naj pripada temu ali onemu narodu, temu ali onemu razredu človeške družbe, samo da vidi. Zvočni film je to vsemogočnost nekoliko oslabil, ker se poslužuje poleg slike tudi glasu. S tem je sicer porušen most, ki je vezal nemi film z vsem narodi sveta, z vsemi plastmi ljudstva in z vsemi stopnjami prosvete. Zvočni film je upostavil zopet jezikovne meje, katerih nemi ni poznal. Toda kljub temu je njegova moč nedosegljiva. Gotovo je dejstvo in ostanke, da film spreminja vsako kulturno dobrino v gledanje, pretvarja nekaj duševnega v telesno, torej v nekaj, kar je manj vredno. Zato prevladuje pri filmu tvarnost pred duševnostjo, telesnost pred duhom, ker ponižuje duhovnost k čutnosti in površnosti.

Film je dandanes še vedno tista sila, ki ljudi pridobiva, je torej neprecenljivo propagandno sredstvo. Kdor ga ima v rokah in oblasti, tisti lahko vlada svet. On naredi človeško družbo dobro ali slabo, pošteno ali nepošteno, jo dviguje iz globin nevednosti in jo vodi na sončne livade prosvete in izobrazbe. On lahko čisti človeška srca ali pa jih pohujšuje. On je zmožen, da pokaže krivico kot krivico, laž kot laž, ali pa tudi spreminja dobro v zlo, in kaže hudobijo kot čednost, zločin kot nekaj dobrega ali pa slabega.

Film je zavojeval predvsem mesta in sega tudi že po deželi. Po njegovem vođu se pretaka civilizacija iz mesta na deželo. Miselnost meščana, njegove dobre in slabe strani pronicajo po filmu v podeželsko ljudstvo, ki sprejema dobre in slabe reči. Film je

zmožen, da prebudi v človeku speče sile, bodisi dobre ali slabe. On kaže na nove zahteve časa, na nepoznane potrebe ter vzbuja in širi nezadovoljnost pri prej dobrih ljudeh.

Škodi, ki jo povzroča slab ali povprečni film, pa stoji nasproti korist dobrega filma. Omenjam samo poučni ali šolski film. Nepremagljiva je njegova nazornost pri pouku v šoli, v gimnaziji, na univerzi. Kulturni zakladi iz naravoslovja, zgodovine, zemljepisa, s področja zdravstva, tehnike, znanosti in umetnosti so podani v vidni, čutni obliki. Vsak opis je nepotreben, ker vidimo pred seboj vse jasno in razvojno utemeljeno. Tak film je za mladino, katere zavest sodeluje s slikami, najboljše poučno sredstvo. Žal pri nas še nimamo takega kinogledališča, kjer bi se predavali izključno poučni filmi.

Filmska cenzura

Ker je slab film za vso človeško družbo nevaren, so vpeljali po vseh državah tako imenovano filmsko cenzuro, s katero se skuša odstraniti kvaren vpliv filma. Vsak film, ki se javno kaže, pride pred cenzurno komisijo, katero tvorijo zastopniki oblasti, policije, prosvete, zastopnik mladinskega varstva in vzgojiteljev. Cenzurna komisija ima pravico črtati iz filma prizore, ki so nevarni javni varnosti in redu, ali ki žalijo verski čut, ki vplivajo moralno kvarno ali ogrožajo prijateljske odnose med državami. Cenzura se ne nanaša samo na slike, temveč tudi na besedilo in na reklamo. Komisija mora vsak film označiti, ali je za mladino primeren ali ne.

Vidimo, da je moč cenzurne komisije velika. Zato je važno, kdo pride v tako komisijo. Ker mora ta odločati tudi o tem, ali film žali verski čut in kako moralno vpliva na gledalca, bi pričakovali, da pristojna mesto v cenzurni komisiji cerkvenemu zastopniku, kar pa ni res. Zato je stvar cerkvene oblasti, da si pridobi mesto v taki komisiji. Potem bo že 50 odstotkov nevarnosti, da bi se odobrili slab film, odstranjenih.

Paziti je treba pri vsakem filmu, ali je ta označen, da je mladini primeren ali ne. Če ni primeren za mladino, ne sme mladina pod 18. letom prisostvovati predstavi. Če podjetnik vseeno pripusti tudi mladino zraven, se kaznuje z globo in z zaporom do treh mesecev. Tudi na to je treba paziti, ker brez tožnika ni sodnika.

Filmsko pravo

Tudi filmsko pravo štiti dobre filme in se bori proti slabim. Oblast skuša število kinogledališč omejiti. Zato se po navadi izdaja za vsako občino le po eno dovoljenje. Vsako kinogledališče mora zaprositi za dovoljenje, ki se izda po komisionalnem ogledu. V poštev pridejo gradbeni predpisi: če je dovolj izhodov, predpisani so trije, če je kabina ognjevarno zgrajena in ima svoj izhod izven dvorane. Oblast sme tudi že izdano dovoljenje preklicati, če niso vsi predpisi izpolnjeni.

Potujoči kino mora imeti prav tako obrtno dovoljenje. Vsako predstavo mora politična oblast dovoliti. Mladina med 7. in 18. letom ima dostop le k takim filmom, ki so po cenzurni komisiji označeni za mladino primerne. Mladini pod 7. letom pa je vsak dostop v kino prepovedan. Ti zakoni veljajo za Nemčijo, Italijo, Švico, Anglijo ter ostale evropske države, če pazimo, da se vse to res izvršuje, zopet zmanjšamo nevarni vpliv slabega filma.

Gospodarska stran filma

Ko smo si ogledali idejno in pravno stran filma, pogledajmo še na njegovo gospodarsko stran. Največ filmov izdelujeta Evropa in Amerika, ki konkurirata na svetovnem trgu. Pred sedanjo vojno sta izdelali 97 odstotkov vseh filmov in sta imeli 90 odstotkov vseh kinogledališč na svetu. Amerika izdela letno 750 normalnih, igralnih filmov, torej 58 odstotkov svetovne proizvodnje in zavzema prvo mesto.

Evropa izdela vsako leto 512 velikih filmov, torej 39 odstotkov svetovne proizvodnje. Od bivših 38 evropskih

držav se je pečalo z izdelovanjem filma 21 držav, med katerimi pride v poštev za svetovni trg le šest držav, med temi pa je Nemčija na prvem mestu. Nemčija zaposluje pri filmski industriji nad 100.000 oseb. Sama je izdelala letno 217 igralnih filmov. Njej sledi Rusija z 80 filmi, Francija z 80 filmi, Italija s 50 filmi, Anglija s 40 filmi. Te številke so predvojne. Med vojno se je filmska industrija v Italiji zelo razvila, zlasti odkar je nastopil zvočni film. S tem se je zamenjava in kroženje zelo otežkočilo in je bila zaradi zvoka potrebna krajevna, domača industrija.

Število kinogledališč na svetu se ceni na okrog 80.000. Od teh jih je na evropskih tleh vsaj polovico, na ameriških tleh pa okrog 50.000. V Evropi ima spet Nemčija največje število kinogledališč, nato Francija, Anglija in Italija. Dočim gre vsak prebivalec v Ameriki vsaj enkrat na teden v kino, gre v Evropi vsak deseti človek tedensko v kino.

Leta 1938. je bilo v Nemčiji 400 milijonov kinoobiskovalcev. Čez dve leti že 620 milijonov in lansko leto je število poskočilo že na 1 milijardo. To se pravi, da je v letu 1942. obiskal vsak Nемец vsak mesec kinogledališče. Koliko je znašala vstopnina? Cenijo jo na .80 milijonov RM.

Državni filmski upravnik v Nemčiji dr. Hippler trdi, da so trije najboljši filmi v sezoni 1935/34, to so: Begunec, Zlato in Polom, prinesli 1,5 milijona RM dohodkov. V sezoni 1939-1940 so prinesli trije najboljši filmi: Žid Süs, Materinska ljubezen in Poštar že 5,5 milijonov RM dohodkov. V letu 1940/41 je obiskalo filme: Koncert po želji, Anelije in Veliki kralj že 22 milijonov Nemcev. Lansko leto so kasirali za filme: Velika ljubezen, Žene so najboljši diplomati in Odpust 20 milijonov RM.

Ogromne številke dokazujejo, da je sedanja vojna pripeljala nove ljudi, nove milijarde gledalcev v kino. Ob enem pa te vsote pričajo, kako velikanski so dobički filmske industrije in kako velik je dohodek kinogleda-

lišč v Nemčiji. Pa še nekaj nam je suhoparne številke na glas povedo, da je film zajel že deželno, delavca in kmeta. Dejstvo je, da je kino v Nemčiji danes že »potrebna ljudska ustanova«, o čemer pred petimi leti nismo niti sanjali. Nočem biti prerok, a vsi znaki kažejo, da bodo v tem pogledu Nemčiji sledili tudi drugi narodi. Zato je naša dolžnost, da temu vprašanju posvetimo več pozornosti in kot katoličani ne zapiramo oči in ne posnemajmo noja v puščavi.

Filmska produkcija

Z izdelovanjem filma se pečajo družbe, ki izdelujejo v posebnih filmskih delavnicah filme. Take delavnice razpolagajo s svetlobnimi pripomočki in napravami, kakor smo opisali v lanskem letniku Vestnika, ko smo obiskali Cinecitta pri Rimu. Cinecitta obsega 88 zidanih objektov, 11 gledaliških dvoran, med katerimi je največja tista, ki je dolga 85 m, široka 35 m in 25 m visoka.

Vsak film potrebuje svoje ozadje, svoje pokrajine, kar pripravi arhitekt. Slikovni in zvočni posnetki se razvijajo v kopirnici in to s posebnimi stroji. Od istega prizora po navadi napravijo več posnetkov istočasno. Snemanje in kopiranje filma je združeno s precejšnjimi izdatki. Plačati je treba avtorja rokopisa, režiserja, operaterja, arhitekta, skladatelja, igralce in še druge sodelavce. Pri šteti moramo še stroške za delavnice, za nabavo surovega filma in za kopiranje.

Idejo in razvoj dejanja v filmu položi v rokopis filmski avtor. Ko družba, ki izdeluje filme, odobri rokopis, ga pregleda tehnični referent. Ta določi, kje se bo film snemal, kakšno okrasje, obleka itd. je potrebna. Režiser prevzame režijo, odbere igralce, pevce in godbenike ter jih vadi. Fotografski operater izvrši posnetke, pri čemer se poslužuje najfinejših in najbolj točnih snemalnih aparatov, ki tudi stanejo težke tisočake. Pri snemanju govorjenja, petja in glasbe je

zaposlen zvočni operater. Vsi ti stroški se gibljejo med 20.000 RM in med 4 milijoni RM. Odvisno je to od sodelujočih in od dolžine filma. Vsak tak film se potem kopira v 50 ali 100 kopijah. Običajna dolžina filma se giblje med 2500 in 3000 m. Izdelane filme spravi v promet ali družba, ki je film izdelala, ali pa izposojevalne tvrdke, ki so kupile kopije.

Največje družbe, ki izdelujejo filme in uživajo svetovni sloves, so v Združenih državah Amerike: Metro Goldwyn-Mayer stoji na prvem mestu. Tvrdki Paramount in Universal na drugem mestu, United Artist in Fox sta sedaj nekoliko zaostala, kar se tiče zvočnega filma.

V Nemčiji vodita UFA in Emelka. Strogo katoliška tvrdka je bila Leo-Film v Münchenu. Največja italijanska tvrdka je Luce, katoliška pa: Consorcio utenti cinematografi educativi v Milanu in pa Centro Cattolico Cinematografico v Vatikanu. Na Francoskem je znana tvrdka Pathe in Franko-Gaumont-Aubert. V Angliji prvači British International u Educational. Na Španskem pa deluje Istituto catolico de artes e industrias v Madridu.

Pri vsem tem je najveselejši pojav, da so se katoličani v mnogih državah zdramili in začeli reševati vprašanje filma pri korenini, torej pri producentih. Zlasti je treba podčrtati C. C. C. v Vatikanu, ki je nedavno založil in izdal film Pastor Angelicus, kjer je podano življenje sv. očeta Pija XII. Vsebinsko filma je prinesel Vestnik št. 1. 1945. Upamo, da se bo ojunalo kakšno kinopodjetje tudi v Ljubljani in ga nam pokazalo.

V Ameriki se je posrečilo organizirati kinoobiskovalce v posebno zvezo, katere naloga je bila, pregnati iz gledališča slabe, protiverške in nemoralne filme, kar se je tudi omenjeni ligi posrečilo. Tudi v Evropi se je nivo filma dvignil, ker so iztrgali produkcijo in izposojevanje filmov iz židovskih rok. Veliko dobrega naredi tudi filmska cenzura, mladinsko varstvo,

dobri občinski odbori. Omeniti moram, da je bila velika ovira dobremu filmu ukoreninjena navada izposojevalnic, da je moral kinopodjetnik izpolniti zahtevo, če je hotel dobiti en prvovrsten film, je moral pri istem izposojevalcu zaključiti kupčijo še za deset manjvrednih filmov, ne da bi jih prej videl. To se pravi, če si hotel ujeti sulca, si moral kupiti večje število ščuk. Le na ta način so izposojevalci spravljali na trg poleg prvovrstnega še drugovrstno in manjvredno blago. Upamo, da je to razvado odpravila za vedno vojna.

Važen činitelj v boju zoper slab film je filmska kritika v strokovnih listih in dnevnikih. Tudi slednje se je posluževala liga v Ameriki. Tudi katoliška Cerkev se v zadnjem času poslužuje v svojem glasilu *L'Osservatore Romano della Domenica*, ko pri naša tedensko rubriko *Cineorama*, v kateri objavlja *Centro Cattolico Cinematografico* svoje ocene. Pri teh ocenah se dele filmi v štiri kategorije ali vrste. In sicer spadajo v prvo kategorijo filmi, ki se priporočajo (I. Film consigliabili: *Assedio dell'Alcazar*, *Pastor Angelicus*). V drugi kategoriji so naštetih filmi, ki so primerni za vse (II. Film ammessi per tutti: *Alfa Tau*, *La maestrina*...). V tretjo vrsto postavlja filme, ki so primerni za odrasle, in sicer vsaj za 21 let stare (III. Film da riservarsi agli

adulti: *Donna del peccato*, *Acque di primavera*...). V četrto vrsto spadajo filmi, ki so neprimerni, torej odsvetovani filmi (IV. Film sconsigliabili per tutti: *Addio Kira*, *Angelo del male*).

Ta ocena je objektivno gledana z našega katoliškega stališča in bi si jo morala osvojiti vsa naša kinogledališča in pa vse katoliško časopisje. Kako primerno bi bilo, če bi vsaka nedeljska številka »Slovenca« priobčila zgoraj omenjene ocene, po katerih bi se ravnali naši kinoobiskovalci, vzgojitelji, spovedniki in tudi kinopodjetniki. Kar je pred vojno vršila v Belgiji *Action Catholique et Cinema* v Löwenu, to vrši sedaj za ves svet *Centro Cattolico Cinematografico* v nedeljski številki »*L'Osservatore Romano*«.

Tako smo spoznali pomen in razvoj nove velesile na svetu. Vidimo, da ni nevarna, če stoji pod nadzorstvom. Nasprotno, veliko misijonsko delo bi vršila, če bi se tudi ta velesila posvetila verskim idealom in pokazala svetu delo Kristusovo, delo apostolov, trpljenje mučenikov, požrtvovalnost misijonarjev, samozatajevanje redovnikov in redovnic. Naj bi bil tudi film v pomoč katehetom v šoli, naj bi nam podal zgodbe sv. pisma in nad vse poučno zgodovino katoliške Cerkve. Potem bi tudi on postal: *Pastor Angelicus*.

† Blaž Poznič

Letos 28. januarja smo pokopali Blaža Pozniča, ki je vodil našo Ljudsko knjižnico v Ljubljani od l. 1922. do 1950., torej skozi 8 let. Marsikaj poučnega in za naše knjižničarje potrebnega je priobčil tudi v Vestniku Prosvetne zveze. Pri svojem opravilu kot knjižničar si je nabral mnogo izkušenj, tako glede urejevanja knjižnice, izposojevanja knjig pa tudi glede moralne vrednosti vsebine knjig. Vse to je tolmačil knjižničarjem na posebnih tečajih, ki jih je prirejela Prosvetna zveza v Ljubljani. Zato je bil rajni Blaž Poznič prosvetnim de-

lavcem znana oseba. Prevedel je lepo število leposlovnih del za »Slovenčeve« podlistke, pa tudi za »Ljudsko knjižnico«. Več let je bil tudi urednik *Mentorja*, dokler ni stopil leta 1950. v državno službo. Rojen je bil t. februarja 1890 v Šmartnem ob Dreti. Po končanih študijah je služboval pri Prosvetni zvezi v Ljubljani skozi 8 let. Leta 1950. je stopil v banovinsko službo ter bil uradnik Banovinske zaloge šolskih knjig in učil ter končno njen upravnik. Kot našemu zvestemu sodelavcu mu želimo, naj mu Bog bo dober plačnik.

Knjižnica

Razstava katoliškega tiska. Na praznik Kristusa Kralja so v Veneziji odprli razstavo katoliškega tiska. Razstava je zelo pestra in je na njej prikazan ves razvoj in obseg sedanjega italijanskega katoliškega tiska. Predvsem so popolne zbirke, ki jih je že izdala odnošno jih še izdaja italijanska Katoliška akcija. Razstava bo odprta do aprila meseca.

Za božič je **Slovenčeva knjižnica** v 36. zvezku prinesla izvorno slovensko povest iz otroškega življenja »**Naš Buček**«, ki jo je spisal Jože Vovk, bivši kaplan v Kranju, sedaj v Belgradu. Jože Vovk se je že prej večkrat oglasil v naših listih, tako v Domu in svetu in Mladiki kot pesnik, toda zanimanje je vzbudil šele s svojimi šaljivimi zgodbami v Vrtnu, v Slovencu in Kresu, kjer je pisal fantovsko zanesene stvari ter mladinsko sočne dogodke. Toda tudi to delo bi ostalo precej zakrito, da ni izdal v samozaložbi leta 1941. knjižico »**Zaplankarji**«, ki jih je ilustriral H. S. Po tem preddelu pa je napisal nekakšen svoj življenjepis iz otroške dobe do šole, ki je sedaj izšel pod naslovom »**Naš Buček**«.

Zbirka lepih črtic iz Halož »**Dom med goricami**« je prva knjiga pisatelja Jožeta Krivca. Tako nam s to zbirko ne predstavlja samo novega pisatelja, temveč tudi nov svet v naši književnosti, kajti ravno Haloze so bile našim pisateljem nekako odmaknjene in le včasih opisovane (Meško), pač pa so jih odkrivali slikarji (Mihelič) in sociologi (Žgeč). Ti zadnji so jih gledali z očmi zagrenjenčev in materialistov, zato so odkrivali v njih enostransko podobo najzanikrnejših in najzanemarjencejših.

Izdajanje knjig iz občinske knjižnice v Domžalah. Krajevna skupina v Domžalah bo od 21. januarja tedensko izposojala knjige iz obč. knjižnice, in sicer vsak četrtek od 19. do 19.30 ure v uradu stranke. Knjižnica ima zlasti leposlovne knjige, na raz-

polago pa so tudi strokovne knjige iz raznih znanstvenih strok.

Čiščenje na knjižnem trgu v Srbiji. V vrsti ukrepov, ki jih je izdal srbski prosvetni minister za duhovno ozdravitev srbskega ljudstva, predvsem pa njegove mladine, je omeniti tudi njegovo odredbo, s katero je imenoval posebno državno komisijo za čiščenje književnega trga. Omenjena komisija bo zahtevala od vseh srbskih založnikov in knjigarn seznam vseh knjig, ki so bile dosedaj izdane na srbskem književnem trgu in ki jih imajo v zalogi v svojih knjigarnah. Vse knjige, ki vsebinsko ne odgovarjajo duhu sedanjega časa in ki kvarno vplivajo na vzgojo mladine, bo komisija vzela iz prometa.

Letošnje knjige Matice Hrvatske. Kot svoj božični dar je Matica Hrvatska izdala pred prazniki sledeče knjige: »Hrvatske narodne pesmi« (X. zvezek), Ante Tresić-Pavičić: »Izgon Mongolov iz Hrvatske«, Mara Švel: »Hrast« (roman), Alija Nametak: »Za obraz« (zbirka novel) in »Hrvatsko Kolo«, književno znanstveni zbornik (XXIII. zvezek).

»**Napredak**«, hrvatsko prosvetno društvo v Sarajevu deluje že več let ter ima svoje podružnice po vseh večjih hrvatskih mestih in krajih. Osrednje društvo v Sarajevu ima na razpolago tudi bogato knjižnico, katero vneta obiskujejo sarajevski Hrvati, predvsem pa srednješolci. Knjižnica ima okoli 22.000 hrvatskih del z okoli 26.000 izvodi. Poleg te knjižnice ima »**Napredak**« tudi 40 velikih in 10 manjših potovalnih knjižnic.

Cvetko Golar: Veseli svatje. Z risbami opremil Božidar Jakac. Izdala Nova založba v Ljubljani. L. 1942. Str. 62. Cena 26 Lir. Tik pred božičem je izšla nova Golarjeva pesniška zbirka, namenjena mladini. Preproste in pristrčne pesmice, ki rade odkrivajo šaljive, tu in tam tudi burkaste podobe iz narave, so lepò zaokrožene v spremembah celega leta,

od pomladi do zime, od prebujenja k delu do zimskega počitka in tihega veselja. Posebno so pesniku pri srcu čebelnice in ptički, o njih pripoveduje mnogo mičnih zgodbic in lepih zgledov. Mladini je glavni vir veselja še

vedno čista in lepa narava, zato bo v teh pesmicah našla dovolj spodbude in neprisiljene vzgoje, a še več prijetne zabave. Golarjevi verzi so prav krepki in moški, v njih ni nobene igrave ali osladnega prebiranja besed.

Kulturni obzornik

Skrb za izobrazbo

Kdor je na lastni koži občutil puščobo dolge bolezni, ko je človek priklenjen na posteljo in mu je prosto gibanje ovirano, kar vpliva kot ohromelost tudi na duševno delovanje, se bo spomnil na to, s kakšnim veseljem sprejme človek v tem stanju sleherno, pa čeprav še tako skromno priliko za duševno delo, za kak razgovor od duše do duše. Muko takšnega protinaravnega stanja občuti tem bolj boleče, če jo mora prestatiti kot mladostni, šele v razvoju razcvitajoči se človek, katerega v tem, za duhovno rast izgubljenem času, venomer nekaj žene, da bi se duševno ali telesno razvijal in izobraževal. Zlasti pa za delj časa razjedajoče vpliva to stanje na jetične bolnike, ki morajo biti splošno tudi potem, ko so že skoraj ozdravljeni, še zmeraj pod nadzorstvom.

Tozadevna razmišljanja so privedla do tega, da so začeli iskati nove načine, kako bi v ravnanju z bolniki uporabili tudi duševnoduhovna sredstva v zdravstveni namen. Tako so nedavno v finskem mestu Kiljavanumiju odprli zdravilišče za jetičnike, ki je v zvezi s poučnim zavodom, kjer imajo bolniki priložnost, da se v njem duhovno in poklicno izobrazijo. Zdravilišče, ki je last finske Zveze za jetične bolnike, vsebuje veliko predavalnico in moderno opremljen kino za glasbeni film. Pod vodstvom strokovnjakov so uvedli posebne študijske kroge, ki vodijo teoretični in praktični pouk. Med drugim poučujejo tudi jezike, dalje prirodoslovje, matematiko, filozofijo in leposlovje. Uvedli so v ta učni načrt tudi izvežbanje v različnih rokodelskih poklicih. Učni sestav se utegne še jako raz-

širiti, ker je mogoče s filmskimi predvajanji nadomestiti kako potrebno učno moč.

Ta novi način oskrbovanja bolnikov je bil doslej jako uspešen. Mimo tega, da se različni člani raznih tečajev marsikaj novega naučijo v svojem poklicu, pa so pri bolnikih dognali tudi to, da so duševno razbremenjeni, kar ugodno vpliva na njih telesno zdravje. Kakor je slišati, bodo zdaj tudi druge bolnišnice na Finskem opremili po tem zgledu, ki v resnici zasluži, da bi ga povsod posnemali.

*

Zidanje hrvatskega »filmskega mesta«. Filmski zavod NDH »Hrvatski film«, ki deluje pod okriljem glavnega ravnateljstva za propagando v prosvetnem ministertvu, je dosedaj izdelal že več kulturnih filmov, od katerih so bili nekateri celo nagrajeni na bienalu v Veneziji. Tako film »Straža na Drini«. Filmski zavod dosedaj ni razpolagal s primernimi prostori ter se je sedaj odločil, da bo v bližini Samobora postavil vsa potrebna poslopja za filmanje in izdelovanje filmov.

Italijankoromunska filmska ustanovitev. V Bukarešti je bila osnovana delniška družba z glavnico 250 milijonov lejev pod firmo Cineromit. Pri ustanovitvi te družbe sta v enaki meri udeležena romunska država in italijanska filmska družba ENIC, od glavnice bosta obe prispevali po 5,5 milijonov lejev v gotovini, 70 milijonov lejev pa s tehničnimi napravami itd. Namen družbe je pospeševati filmsko proizvodnjo v Romuniji z ustanovitvijo kinov in produkcijskih naprav.

Analfabeti in prosvetni delavci v Srbiji. Sedanje srbsko prosvetno ministrstvo je izdelalo načrte za prirejanje prosvetnih tečajev zaradi pobiranja nepismenosti med ljudstvom. Tečaje prirejajo učitelji in učiteljice. V krajih, kjer je nepismenost ljudstva še precejšnja, poučujejo kmetško prebivalstvo pisanja in čitanja, v drugih tečajih jim pa nudijo nadaljno izobrazbo, ki je potrebna za sodobno vodstvo kmetijskega gospodarstva in gospodinjstva.

Ustanavljanje prosvetnih društev v Srbiji. Po naročilu srbskih osrednjih prosvetnih oblasti so pričeli srbski prosvetni delavci v notranjosti države ustanavljati prosvetna društva, ki širijo srbsko prosveto med ljudstvom s predavanji, pesmijo, glasbo in gledališkimi predstavami.

Brežiško lutkovno gledališče je gostovalo v Sevnici. Brežiško lutkovno gledališče je te dni gostovalo v Sevnici z igrico »Dr. Faust v Krškem«.

»Triglavska roža« na frančiškanskem odru. Preteklo nedeljo smo videli na frančiškanskem odru izvirno Kunčičevo delo »Triglavska roža«. Priljubljeni mladinski pisatelj je zajel snov deloma iz življenja Gorenjcev, deloma pa iz naših narodnih pesmi in pripovedk.

Prva prireditev v domu Stranke v Mavčičah. Pred nedavnim je bila v okviru prosvetnega krožka prva prireditev v domu Stranke v Mavčičah. Domači kvartet je poskrbel za godbo in pesmi. Take večerne prireditve se bodo ponavljale. Obsegale bodo deloma predavanja, deloma narodne plesne, petje in godbo.

Dom Stranke v Predvoru bo kmalu urejen. Lep prostor za šolanje je v domu v glavnem že urejen. Manjka le še peč. Strankina pisarna je peč že dobila, tako da sedaj čakajo vsi prostori v glavnem le še na slikanje.

Da bi se ohranila narodna noša, so imeli v decembru in januarju v vseh večjih krajih Spodnje Štajerske posebna poučna filmska predavanja.

Časopisje soglasno poudarja, da imajo Štajerci na Spodnjem Štajerskem tako lepo nošo in da so jo ohranili skozi stoletja tako verno, da so lahko ponosni na to.

Slovenska božičnica v Valjevu. Slovenska skupina v Valjevu je priredila na božični večer ob 18.30 v dvorani kina »Central« v Valjevu božičnico z božično akademijo in obdarovanjem. Božičnica je bila izredno dobro obiskana, velika dvorana je bila prenapolnjena in več sto ljudi je moralo oditi. Božičnico so obiskali najvišji predstavniki oblasti.

Ustanovitev ljudskega odra v Laškem. Ko so zadnjič v Laškem gostovali celjski igralci, je bil tudi v Laškem ustanovljen ljudski oder, ki bo v kratkem nastopil z enodejanko. Igrali bodo največ mladi ljudje, ki že pripravljajo Anzengruberjevo komedijo »Črv vesti«.

O kulturnem življenju na Spodnjem Štajerskem piše mariborski dnevnik, da letos 22 ljudskih knjižnic posoja knjige. Nadalje posluje 25 knjigarn. Mariborska razstava knjig, ki je bila odprta deset dni, je bila obiskana od 10.000 ljudi. Mariborsko gledališče ima od septembra 1941 dalje svoj ansambel, ki neguje opero, opereto in dramo. — Preurejeno celjsko gledališče bo med najmodernejšimi v alpskih pokrajinah. O vsem tem je v Mariboru predaval kulturni referent Franc Kult.

Vaški večer na Koprivniku. 17. januarja je vodstvo krajevne skupine v Bohinjski Srednji vasi priredilo v najvišji planinski vasi na Gorenjskem, na Koprivniku, vaški večer. Ob krasnem zimskem popoldnevu je odšlo vodstvo in mešani pevski zbor iz Bohinjske Srednje vasi na Koprivnik. Kljub ostremu mrazu v dolini je izletnike na poti proti Koprivniku ogrevalo toplo planinsko sonce, užitek poln pa je bil pogled z Vodnikovega razglednika nazaj na poledenelo Bohinjsko jezero in z novim snegom zapadle in vso Bohinjsko kotlino obkrožajoče velikane planin. V ljudski

šoli na Koprivniku se je zbralo veliko število domačinov, prišli pa so tudi obiskovalci iz sosednjih Gorjuš. Pevska skupina je nastopila s posrečenimi pevskeimi točkami, nakar so pokazali tudi nekaj starih narodnih plesov.

Zboljšanje radijske službe v NDH. Hrvatski državni zavod za radijsko službo je izdelal načrt zaboljšanje radijske službe na področju NDH. Del načrta, ki je obstajal v postavitvi radijskih postaj v Sarajevu in Dubrovniku, je bil že izršen lansko leto. Letos bo pa omenjeni zavod dogotovil radijsko postajo v Banja Luki ter bo tudi zboljšal vse oddajne naprave pri že omenjenih postajah v Sarajevu in Dubrovniku. Razen tega bo zagrebško oddajno postajo pojačal na 120 kw.

Nov oder na Jesenicah. Začetek svečana je prvič priredil nemški ljudski oder v okviru skupnosti »Kraft durch Freude« narodno igro na Jesenicah. V kinodvorani Doma stranke so pod vodstvom krajevnega vodje KdF Wilhelma Termota igralci dosegli z ljudsko igro »Niče«, ki jo je spisal Karl Morre lep uspeh. Tako je bil ustanovljen na Jesenicah gledališki oder KdF.

Katoliška narodna mladinska organizacija (N. C. Y. A. — National Catholic Youth Association) se imenuje

pred kratkim ustanovljeno združenje katoliške moške in ženske angleške mladine od 14 do 20 let. Njena glavna naloga je krščanska vzgoja mladine. Škofje hočejo v njej okrepiti predvsem duha pobožnosti, življenje po veni, prejetje sv. zakramentov, udeležbo pri bogoslužju. Da doseže temeljito versko izobrazbo, bo mladina imela posebne tečaje, konference in študijska zborovanja o vprašanih iz raznih bogoslovnih ved.

Fantje Katoliške akcije, 1500 po številu, iz nadškofije Montevideo v Urugvaju so na tridnevem študijskem zborovanju pretresali važnejša vprašanja, ki se tičejo sedanje mladine. Njim so se pridružili zastopniki iz drugih škofij in celo iz Argentine in Paragvaja. »Mladina vsa v Kristusu, za Kristusa, v službi Cerkve,« je bila poglobljena misel njih razgovorov. Zadnjo noč so prejeli sv. obhajilo iz rok papeškega nuncijskega.

Francoska filmska proizvodnja. Kinematografska industrija v Franciji zaposluje danes okoli 80.000 oseb. Temu je treba prišteti še 70.000 oseb, ki so zaposlene pri 7.200 kinematografih. V letu 1941-42 je bilo proizvedenih 81 filmov, za 1942-43 je predvidena proizvodnja 90 filmov. Vrednost vsakega proizvedenega filma znaša tri do pet milijonov.

Skioptična predavanja o Fatimi. Kakor znano je Prosv. zveza založila 60 slik o dogodkih v Fatimi. Ker se vrši pri nas pobožnost prvih sobot, z uspehom posegajo sedaj župnije po tem predavanju. Doslej so bila predavanja o tem predmetu: V frančiškanski dvorani osemkrat. Na Rakovniku dvakrat. V Mostah dvakrat. V Tomačevem, v Šiški, v Štepanji vasi, pri Sv. Petru v Ljubljani, na Dobrovi, v Zeleni jami, v Mestnem zavetišču, v Novem mestu ter v Šmihelu.

Vsebina: Temelji novega reda in miru v človeški družbi. — V. Z.: Pomen in razvoj filma. — † Blaž Poznič. — Knjižnica. — Kulturni obzornik.

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejec

PROSVETNI ODER

MAREC-APRIL

1943-XXI

Slovenska mladinska igra

Martin Jevnikar

1. Od prvih začetkov do Vrta

Slovenska mladinska igra je v tesni povezanosti s splošno slovensko dramatiko, saj se je polagoma razvila iz nje kot samostojna vrsta in ima vse njene vrline in napake. Zato je treba, da se na kratko ozremo na splošne razmere, ki so pospeševale ali ovirale njen razvoj.

Slovensko društvo

Prvič se je oglasila slovenska beseda z odra 1789. leta, ko so igrali Linhartov prevod Zupanove Micke. To je bil pomemben dan, saj so s tem dogodkom dokazali, da je slovenski jezik že tako izoblikovan, da se more uporabljati tudi na odru. Žal je bila to samo iskrica, ki je hitro ugasnila. Do 1848 niso uprizorili nobene slovenske igre, če izvememo Koptarjevo prireditev Kotzebujevga Tinčka Petelinčka 1805. leta, ki je bila zaključeno družabnega značaja. Tega leta pa se je osnovalo v Ljubljani Slovensko društvo, ki si je zaúrtalo nalogo, prirediti slovenske »besede« in gledališke prireditve.

Prva beseda je bila 30. maja 1848 v čast cesarjevega godu. Vseh besed je bilo 12 in so se vršile v deželnem gledališču. Prva gledališka predstava pa je bila 8. julija 1848. Igrali so spet Zupanovo Micško. 1. marca 1851 so ustanovili Gledališko društvo, ki je imelo namen gojiti gledališke igre. Ko pa je bila 31. decembra 1851 odpravljena ustava, je bilo konec narodnostnega gibanja. Skoraj deset let je počivalo vse delo, dokler ni bila 30. avgusta 1861 ustanovljena Ljubljanska čitalnica. V njej je bilo precej živahno.

Do leta 1867. je priredila 36 gledaliških predstav. Novembra l. 1866. pa se je pod okriljem čitalnice organiziralo Dramatično društvo. Prirejalo je redne gledališke predstave in skrbelo za dramska dela, izvirna in prevodna. Igralo je v deželnem gledališču do 1892 kot gost Nemcev (477 predstav), hkrati pa izdajalo Talijo, kjer je izšlo 60 zvezkov s 118 prevedenimi in 8 izvirnimi igrami.

Leta 1892. je bilo odprto sedanje gledališče, kar pomenja novo dobo v slovenski dramatikii.

Vse te predstave, ki jih je priredilo Slovensko ali Dramatično društvo, so imele izrazito preroden značaj. Z njimi so hoteli gojiti družabnost. Izvirnega je bilo malo, največ je bilo burk in komedij. Na mladino tedaj še niso mislili, saj se mladina teh predstav ni udeleževala, nalašč zanjo jih pa niso prirejali. Na mladino v tej dobi tudi sicer niso veliko gledali.

Šele so bile nemške, izvenšolska vzgoja pomanjkljiva. Tudi posebnih mladinskih knjig in časopisov ni bilo, saj so bile vse knjige pisane tako, da jih je smela tudi mladina vzeti v roke. Kratak poskus je bil z Navratilovim mladinskim časopisom Vedežem, ki pa je po dveh letih in pol (1848—1850) moral prenehati, ker ni bilo zanj dovolj zanimanja med mladino.

Anton Martin Slomšek

Šele Slomšek je napravil korak naprej in začel izdajati knjige samo za mladino. Ker ni bilo domačih pisateljev, se je ozrl k sosedom, kjer je naletel na tedaj najbolj znanega nemškega mladinskega pisatelja Krištofa Schmida. Ko je prišel 1829 Slomšek v celovško bogoslovje za špirituala, je začel po dvakrat na teden zbirati svoje učence in jih uriti v slovensščini. Za vajo jim je dajal prevajati spise Krištofa Schmida. Do 1858, ko je zapustil bogoslovje, so prevedli in izdali sedem knjig. Knjige so se hitro razširile med mladino, ker so jih dajali za premijska darila.

Bolj kot drobne slovenske knjige pa je važen duh, ki ga je Slomšek s Schmidovimi deli utrdil v slovenski mladinski književnosti. To je moralno-poučna tendenca z zelo majhnimi spremembami: ganljive povestice o dobrih otrocih, skrbnih in siromašnih starših, neznanih dobrotnikov in nasprotnih temnih silah, ki vodijo zle ljudi. Vse skupaj pa je potreseno s solzami in moralnimi nauki. Bilo je zelo primitivno, okorno, začet-

niško. Iz te miselnosti in podlage se je razvila tudi slovenska mladinska dramatika.

Jernej Kopitar

Prva mladinska igra v slovenskem jeziku je Kopitarjeva prireditev Kotzebujeve igre *Der Hahnensteg*, ki jo je kristil za *Tinčka Petelinčka*. Sklep je na Zoisovo željo prevedel Valentin Vodnik v verzih. Igro so 1805 uprizorili na ljubljanskem stanovskem odru otroci, med njimi je bila menda tudi deca Zoisove sestre. Prevod je ostal v rokopisu, ki se je zgubil.

Kopitar dolgo ni našel posnemalcev, znamenje, da je bila stvar bolj zasebnega značaja in da razmere še niso bile godne. Sele Slomškovi učenci so se spomnili, da so igre važen vzgojni pripomoček. Besede mičejo, zgledi vlečejo. Čisto nekaj drugega je, če otroci prādnega Janezka vidajo, kakor pa če o njem samo slišijo. Tudi Krištof Schmid je pisal mladinske igre. Schmid pa je bil tedaj našim pisateljem najvišja avtoriteta, saj so do svetovne vojne prevajali njegova dela, njegov duh pa je prevladoval v naši mladinski literaturi do najnovejše dobe. Zakaj je Schmid pisal igre, pripoveduje sam v uvodu k svojim igram: V začetku preteklega stoletja je živel v velikem mestu Bavarske odlični državni uradnik. Imel je sina, ki je veliko obetal, toda zašel je v slabo družbo in se zgubil. Čez več let se je spokojen vrnil v domovino, toda oče ga ni hotel sprejeti. Zato je njegov bivši šolski rektor priredil igro o zgubljenem sinu, ki je trdega očeta tako ganila, da je sina spet sprejel pod svojo streho. Schmid je iz tega spoznal, koliko koristnega stori dobra igra. Zato se pri njem družijo prijetno s koristnim, toda glavni namen so nauki, zaradi njih so igre napisane. Povsod prikazuje posledice grehov, nasprotno pa Bog bogato poplaca ljubezen do staršev, poštenost in pobožnost. Polne so pobožnih izrekov in celih pridig. Ljudje so silno dobri, pridni in pošteni, v vseh težavah se zaupajo Bogu, ki jim gotovo pomaga. Ne pozna nobene logike, dogodki se razvijajo tako, kakor se zdi pisatelju, ne po naravnih, ampak po nekih nadnaravnih, čudovitih zakonih.

Krištof Schmid

Prvo Schmidovo igro je okoli leta 1835.—1840. prevedel Valentin Orožen, in sicer najbrž v celovškem bogoslovju pod Slomškovim vodstvom. Naslov se glasi: »Mala pevka. Igrokaz u 5 dejanjih. Iz nemščine po Krišt. Schmidtovi. Die kleine Lautenspielerin' poslovenjen.« Pripoveduje o vitezu Hohenfelsu, ki je moral na vojsko, sovražnički pa so medtem

zavzeli njegov grad. Žena in hčerka sta zbežali in po splošnem mučenju utonili. V resnici pa sta živeli nekje v gorovju v veliki revščini. Mati je bila bolna, hčerka pa je preživljala sebe in mater s petjem in igranjem na plunko. In prav na ta način je našla očeta. Vse je bilo veselo in hvaležno Bogu. — Prevod je dobeseden, jezik štajersko narečje, precej okoren in težak. Mihael Lendovšek, ki je igro prvič tatisnil v Orožnovih spisih 1879. leta, pravi: »... rokopis je glede jezika jako pomanjkljiv. To je pozneje sam sprevidel in ravno zato se je dvakrat lotil popravljanja. Pa ker nāj bil ... nikdar poseben prijatelj peresu, začetek dela nobenkrat dovršil nāj. Drugi popravljeni tekst ne sega dalje nego do 7. nastopa v I. dejanji; v tretjem pa je dovršenih le prvih pet nastopov in začetek šestega. Kar je rajni pesnik dvakrat poskusil in začel, pa ne dokončal, storiti sem moral jaz, kolikor se je dalo, ker prvotni prevod ne sodi za dandanes v javnost.« (Uvod str. XIII.—XIV.)

Prva tiskana Schmidova igra pa so »Jagodice (Die Erdbeeren). Igra v enem djanju po Kr. Schmidu svobodno poslovenil Matija Majar. Izšla je v Slovenski koledri za leto 1859. Igra pripoveduje o dveh dečkih, katerih starejši je mlajšega pustil v gozdu, da se je zgubil. Našla ga je grofica Sternfeld, ki ga je poslala v šolo in spravila do dobre službe. Čez mnogo let je hodil s svojimi otroki po gozdu; nabirali so jagode, oče pa jim je pripovedoval o svoji mladosti. Našli so nekega siromaka, ki ga je pekla vest, ker je nekoč v gozdu pustil svojega mlajšega brata. Ni bilo treba dolgega dokazovanja, brata sta se spoznala in bogatejši je vzel siromašnejšega k sebi. Prevod je precej natančen posnetek izvirnika, le na nekaterih mestih je prikriven po svoje. Jezik je slab, mešanica ilirščine, in tudi ljudje so zastopniki Hircev. (Več glej Prosvetni oder 1942, štev. 10—12, str. 44.)

Majar je prevedel tudi Schmidovo igro *Venec (Der Blumenkranz)*, igro v enem djanju, a je ostala v rokopisu. S svojima igrama je hotel preprečiti potujčevanje slovenske inteligence. Hotel je, paj bi se prirejale slovenske veselice, besede in gledališke predstave. Zato je v Novicah 1858. leta, št. 25 opozoril na svoja prevoda.

Leta 1865. je Fr. Silvester v Zgodnji Danici priobčil igro v enem djanju *Zgubljeni sin*. Je dramatizacija znane svetopisemske prilike, le da jo je razvlekel v dolge monologe očeta in sina ter uvedel skušnjaveca, ki zgubljenega sina plaši, naj se nikar ne vrača domov, ker ga oče ne bo sprejel. Vse je zelo dolgovozno in ganljivo, brez dogodkov in brez najmanjše dramatične tehnike. Napisana je v verzih s prestopno rimo.

To so prvi poskusi slovenske mladinske dramatike. Nič še ni izvirnega, nič trdnega, vse je komaj tipanje in posnemanje ali prevajanje tujih vzorov. A ne smemo misliti, da je bilo samo pri nas tako. Tudi pri naših sosedih ni bilo bolje, le da so bili nekaj desetletij pred nami in so torej začetne težave že premagali. Literarna vrednost njihovih del pa je bila še zelo majhna. Če pogledamo samo na zastopnika tedanje nemške mladinske književnosti, Kr. Schmida, vidimo, da so njegovi igrakazi navadne dramatizacije povesti, brez dramske zgradbe; nekaj razgovorov poučne in nabožne vsebine, kako čudežno srečanje in igra je bila tu. Pri nas pa je zaviralo razvoj mladinske dramatike tudi to, ker niti splošne dramatike nismo imeli. Bilo je nekaj prevodov, a to so bile večinoma burke in šaloigre, namenjene le za zabavo. Dobrih izvirnih iger in dram pa je manjkalo. Še leta 1858. je pisal Fran Levstik v Popotovanju od Litije do Cateža: »Za igre nam ne manjka družega nič, kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika. Sam širokopleči kmet brez težave pripoveduje svoje proste misli v prosti besedi, in slovenski dramatik bi le same kmečke značaje lahko obrazil po življenji in po naravi.« (Zbr. spisi III, 55.) Po Levstikovih besedah nam je torej manjkalo sploh vsega.

Andrej Praprotnik

V sedemdesetih letih preteklega stoletja so se razmere v slovenski mladinski književnosti nekoliko zboljšale. Tedaj smo dobili prve leposlovne knjižice, ki so bile namenjene samo mladini. Pot je utrl učitelj Andrej Praprotnik (1827—1895), ki je začel svojo pisateljsko pot v Vedežu, s knjigo Darek »pridni mladosti« delil Andrej Praprotnik«, Ljubljana 1861, prvi zvezek. Darek obsega 25 kratkih »depjeh povestic, pesmic, dobrih naukov in drugih dobrovoljnih reči«. Namen je pisatelj sam napovedal v uvodu: »Berite, učite in veselite se, in bodite dobri in pobožni! Bog daj, da bi bil kdo izmed vas kaj boljši, ko bo bral te bukvice!« Darek je po idejah, stilu in namenu podoben Schmidovim Malim poučnim pripovedkam, le da je tu bolj pisana vsebina. Leta 1865. je izšel II. zvezek, ki je vsebinsko enak prvemu, naslednje leto pa tretji. Praprotnik ni prinesel v slovensko mladinsko literaturo veliko novega, niti snovnega niti oblikovnega. Solal in zgledeval se je pri Schmidu, ki ga je pridno prevajal in večkrat kar pod svojim imenom prodajal v Vedežu, in pri Slomška, vendar svojih učiteljev še od daleč ni dosegel. Njegovega pisateljskega peresa ni vodila toliko notranja nujnost kakor želja, dati slovenski mladini knjig, po katerih bi postala »kaj boljši«.

Ivan Tomšič

Praprotnik je našel kmalu posnemovalce, in sicer največ med učiteljstvom, ki je v najožjem stiku z mladino. Najpomembnejši med njimi je Ivan Tomšič (1858—1894). Po krajših pripravah v različnih časopisih je leta 1866. izdal knjigo Zlati orehi slovenski mladini v spomin. Kako in zakaj je knjiga nastala, izvemo iz obširnega uvoda, kjer razlaga: »Dobro vedoč, koliko veselja Ti daje (namreč preljuba slovenska mladost) knjižica polna mladih, podučnih povestic, podal sem se tudi jaz na slovensko livado; nabiral sem nekoliko časa domače cvetice, in glej — najdem »zlate orehe«, katere hitro spletem v venec, ter Ti jih, ljuba mladost, podam s srčno željo, da bi jih rada ogledovala, saj bode vse le k Tvojemu pridu in k Tvoji koristi...« Knjižica je sestavljena popolnoma v slogu in duhu Kristofa Schmida in njegovih Malih poučnih pripovedk. Zgodbine so kratke, polne osladne, romantične pobožnosti, oslajene s pretiranimi pomanjševalnicami. V njih nastopajo ali popolnoma dobri ljudje, ki jih pisatelj »malí slovenski mladosti« stavlja za zgled, ali pa popolnoma hudobni, ki se deloma poboljšajo — na veliko pisateljevo veselje — deloma pa ostanejo zakrknjeni grešniki in jih doleti kazen. Glavno misel povzema na koncu v kratke verze, po Schmidovem zgledu, ali pa tudi v prozi, kar izzveni še bolj pridigarško. Še slabša je njegova druga knjiga Dragoljubci, ki so izšli l. 1879.

2. Vrtec (1871—1940)

Da bi ostal Tomšič z mladino v tesnejših stikih, je osnoval 1871. leta mladinski časopis Vrtec, ki izhaja še danes. V vabilu na naročbo pravi, da bo »donášal v prijetnej mnogoverstnosti: kratke povestice podučnega in zabavnega zadržaja, zgodovinske, prirodoslovne in natoroznanske epise, pravljice, basni...« Vrtec je dolga leta prinašal prozo, kakršna je vladala na slovenskem mladinskem tirišču: kratke, ganljive, pobožne zgodbe o siromašnih vdovah s pridnimi otroki, ki jih hudobni ljudje preganjajo, a se zatekajo k Bogu, ki jih že kako reši in povéde na drugi veselejši in bogatejši breg. Večinoma ne presegajo okvira ene številke.

Ceprav Vrtec v programu ni imel iger, jih je vendar že v drugem letniku začel priobčevati. Od 1872 do 1940 jih je izšlo 64, izmed teh 50 izvirnih, 12 prevodov in 2 prireditvi. Pri tem je sodelovalo 47 pisateljev, dve igri pa sta brez podpisa.

Ker je začel s prevodi, bomo govorili najprej o njih.

I. Prevodi

1. Kaznovana radovednost. Igra za otroke v enem dejanju. Po hrvaškem prearedil Lj. T. (Ljudevit Tomšič). Vrtec 1872. — Starši so se nekam odpeljali in naročili otrokom, da morajo biti pridni. Nihče se ne sme dotakniti na mizo poveznjenega lonca. Slavoljub ga dvigne. Izpod njega zleti domači ptič in le s piščalko ga spravi nazaj. Ker pa je bila piščalka počrnjena, se je namazal okrog ust in ni mogel utajiti krivde. Ko so se starši vrnili, so druga dva obdarovali, le Slavoljub ni dobil nič. — Igra je zelo preprosta in naivna. Podoben motiv imamo že pri Schmädu: Zolti kanarček. Otroci so silno dobri in poslušni, le Slavoljub je preveč radoveden.

2. Star vojak in njegova rejenka. Gledališka igra v dveh dejanjih. Poslovenila Barbka Höchtel-nova. Vrtec 1875. — Miško je invalid. Za svoj god dobi pokojnino, zato vzame siromašno Finico za svojo rejenko. Pred svojo smrtjo jo spravi v mesto h generalu, kateremu je bil rešil življenje. Čez nekaj časa pride Finica v vas obiskat svoje prijateljce. Najprej se preobleče v siroto, nato v bogato deklico, a nihče je ne spozna. Razodene se jim in jih obilno obdaruje. Skupaj gredo na Miškov grob in molijo. — Igra je zelo tendenčna. Miško poučuje otroke, ki so vsi dobri, le Radovanček enkrat zaide, a se tudi poboljša. Polna je starih rekvizitov: odkritje tatvine na ta način, da se tat ne bo mogel obrniti, zato se iz strahu sam izda; skrivajo se za drevesa; Finica se preobleče v beračico in prosí prenočišča; nepoznani dobrotniki lepo skrbé za njo. Otroci so zreli in pametni. Zgrajena je simetrično. Prvo dejanje ima 10 prizorov, drugo prav toliko.

Igra je izšla tudi v ponatisu v zbirki: Gledališke igre za slovensko mladino. Izdaje in zalaga Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vадnici v Ljubljani, I. zvezek. Star vojak in njegova rejenka. Gledališka igra v dveh dejanjih. Poslovenila Barbka Höchtel-nova. 1875. Str. 48. To je bil prvi in edini zvezek te zbirke.

3. Mali godec. Gledališka igra za otroke v treh dejanjih. Poslovenil Ivan Tomšič. Vrtec 1878. — I. dej.: Tonetu ukrade Lovro Divjak gosli, s katerimi je preživljal sebe in bolno mater. Oče mu je izginil v vojski. Hudobnež bi mu gosli vrnil, če bi mu Tone prinesel z drevesa ptič, da bi jih pobijal. Tonetu se zdi to greh in odkloni. Kmalu nato pade Lovro v vodo in Tone ga reši. Minica in Ivanek prineseta Tonetovi materi košarico jedil. Ko zagledata očetovo sliko, se začudita, kot bi ga spoznala. II. dej.: Lovro prinese gosli nazaj in ga prosí odpuščanja. III. dej.: Tonetu umrje mati. Minica in Ivanek mu prineseta veselo

novico, da živi njegov oče pri njih. V vojski je bil ranjen, pozneje ujet, zdej bosta pa oba pri njih. — Igra je zelo romantična in ganljiva; siromašna mati je bolna, pridni sinko jo preživlja, nobena stvar ga ne pripravi do greha, sovražniku odpusti in mu pomaga, čudežna očetova vrnitev ob materini smrti. Vsi otroci so silno dobri, le Lovro je hudooben, a se tudi ta spreobrne. Nauk: Ne muči živali, ljubi sovražnike, zaupaj v Boga!

4. Najdena listnica. Gledališka igra v treh dejanjih. Na slovenski jezik preložil Iv. Tomšič. Vrtec 1880. — I. dej.: Zlatarovič, lastnik katunove tovarne v Ameriki, in žena se jezita, ker ne moreta najti njegove sestre, zaradi katere sta prišla iz Amerike. Stare se jima kolo in prenočita v vasi. Dragotinka, hči delavčeve žene Magde, najde listnico. II. dejanje: Magda joka, ker že dve leti nima vesti od moža. Hčerki ji prineseta listnico. Kmalu razglasi občinski sluga, da dobi najdijatelj denarnice 50 gold. Z besedami: »V največji stiski nam je Bog pomagal!« se odpravi mati z otrokoma v gostilno. III. dej.: Po kratkem razgovoru zve Magda, da dela njen mož v Zlatarovičevi tovarni in da je ona Zlatarovičeva sestra. Vsi so veseli in sklenejo oditi takoj v Ameriko. — V igri je polno naključij: kolo se stare, da morajo ostati v vasi, tovarnar zgubi denarnico, ki jo dobi prav Magda ter z njo moža in brata. Ljudje so vsi dobri in pobožni, posebno Magda, ki lepo uči otrocka o najdenih predmetih. Zato ji tudi Bog pomaga.

5. Otrokova prošnja. Gledališka igra v dveh dejanjih. Poslovenil I. T. (Ivan Tomšič). Vrtec 1880. — I. dej.: Otroka gresta nabirat jagod. Mati jima je dala malico. Že jo hočeta pojediti, ko pride lačen starček. Dasta mu jo. Starček se jima zahvali z besedami: »Kar koli bosta Boga prosila, to vama bo dal, — a zná se, da vajina prošnja mora biti Bogu dopadljiva!« II. dej.: Mati je žalostna, ker ni glasu o možu. Tonček prosí Boga, naj se vrne oče. Prikaže se deska z napisom, da je Bog uslišal njegovo prošnjo. Poštni rog zatrobi in oče se pripelje. — Igra je slaba in nemogoča (deska, Bog — berač itd.). V jedru je podobna prejšnji.

6. Dar deci za Veliko noč. Iz ruskega preložil Francé S. Lekše. Vrtec 1890. — To sploh ni igra, ampak dvogovor med materjo in hčerjo o sv. pismu in velikonočnih običajih. Hči sprašuje, mati razlaga in opominja.

7. Kolumbovo jajce. Gledališka igra na materin god. Poslovenil Iv. Tomšič. Vrtec 1892. — Otroci premišlujejo, kaj bi kupili materi za god. Vtem se oglasi pod oknom sirota Anica in prosí podpore. Jelica ji da svoj denar in po njenem zgledu (Kolumbovo jajce!) jo vsi

obdarujejo. — Zelo živahna stvar, posebno v prvem prizoru, ko igrajo kitajsko koračnico, pa tudi potem, ko premišljajo, kaj bi dali materi. Sicer pa je veliko govornjenja, a malo dejanja. Otroci so vsi modri, dobri in zreli.

8. Cvetlična posoda ali bratovska ljubezen. Gledališka igra v jednom dejanju. Po italijanskem izvirniku priredila Leopoldina Kersnik-Rottova. Vrtec 1895. — Vladimir zlomi po nesreči dragoceno cvetlico. Oče misli, da jo je Anica in jo hoče kaznovati. Ko brat to vidi, se sam javi. Oče je ginjen in oba nagradi. — Otroka sta silno dobra, Anica hoče rajši sama prevzeti kazen, kakor da bi izdala brata. In tako lepo govori, da kaj takega ni v vsakdanjem življenju.

9. Bogomila ali otroška ljubezen. Igra v treh dejanjih. Spisal Krištof Šmid, poslovenil Zoran. Vrtec 1900. — I. dej.: Alina pl. Werner je po moževi smrti obubožala. Z otroki nabira drva v gozdu. Kosijo, ko pride romar in prosi za okrepčilo. Dado mu, romar pa spusti nekaj zlatnikov v njihovo posodo. II. dej.: Mater piči kača. Pokličejo zdravnika, ki pravi, da ni druge pomoči, kakor če kdo izsesa strup. Že se z dolgo pridigo poslovi od otrok in zaspi. Med spanjem ji hčerka Bogomila izsesa strup. III. dej.: Mati se prebudi zdrava, Bogomilo pa začne tresti mrzlica. Pride romar in pove, da strup ni nevaren, Bogomilina ljubezen ga tako gane, da se razkrije — je lord in ima v bližini grad — pohčeri Bogomilo in vzame vse k sebi. — Igra je slaba, brez zapletov in rasti. Jedro ji je nekaj pridig o grehu in o otroški ljubezni do staršev, Bogomila je silno dobra, zato jo Bog obilno poplača. Posebno izrazito poučna mesta so tiskana razprto, da še bolj poudari namen igre.

10. Sanjavi Janko. Otroška gluma v enem dejanju. Spisal P. R. Lehnhard. — Poslovenil Fr. Ločniškar. Vrtec 1907. — Sirota Janko je najrajši polegal v gozdu. Nekeč se mu je sanjalo, da je dobil od vile čarovno palico, ki izpolni vsako željo. Hitro naroči novo obleko in čevlje ter napravi gostijo, na katero povabi tudi vilo. Toda vse jedi pred gosti se spremene v kamen, ker le zanj velja čarovna moč. Pride njegova mati kot heracija in ga prosi kruha, a ji ga ne more dati, ker bi se spremenil v kamen. Hudo mu je, ko spozna, »da srečen ni, kdor živi s sam« (primeri str. 95). Sklene, da se bo poboljšal. Ko ga mati zbudi, ji pove: »Lenoba je minila, mati, drugačen hočem zdaj postati.« — Igra ni nič posebnega in tudi Jankovo spreobrnjenje je precej šibko. Prevedena je v verzih, ki gladko teko. Ritem je štiristopni jamb, rima zaporedna.

11. Rumena vrtnica. Cvetličja pravljica v enem dejanju. Po C. Crome-Schwierig — Fr. Ks. Koblar. Vrtec 1913. — Cvetlice se prepirajo, katera je lepša; na dolgo in široko razkladajo svoje prednosti. Najbolj užaljena je rumena vrtnica. — Stvar je v verzih, precej dolgo-vezna, medla in neizrazita.

12. Gozdarjevi otroci. Božična deška enodejanka. Iz nemščine prevedel Vinko Lovšin. Vrtec 1936/37. — Pri gozdarjevih žalujejo za umrlim Danilčkom. Otroci premišljajo, kako bi utolazili očeta. Pokličejo gozdnega možička, ki jim dá možno cekinov. A oče jo odkloni. Čigan Hasan pripelje Danila, ki so ga nekje ugrabili cigani. Pred gozdarjevo hišo počivata. Ko Hasan nekam odide, skoči Danilo pod koš. Ker oče ne mara denarja, mu priskrbi škrt Dragomir zdravilo proti revmatizmu. Denar skrijejo za koš. Ko ga hoče Hasan ukrasti, se oglasi izpod koša Danilo in ga prepodi. Zdaj molí Danilo k Bogu, da bi mu pomagal. Prikaže se angel, ki mu pove, da so mu starši od žalosti umrli, a da ga bo peljal k dobri družini. Tudi zdravila noče oče. Zdaj pride angel z Danilom in ga izroči gozdarju in vsi veselo zapoje: Sveta noč... — Igrica sicer še operira s pridnimi otroki in sirotami, vendar je nekaj novega. Zelo je razgibana, hkrati pa tako preprosta, da jo more razumeti vsak otrok. Vse možnosti odrske tehnike so izrabljene, nastopajo pa še angel in škrtatje, da igro še bolj poživé.

Ocena

Če gledamo te prevode, vidimo, da se z njimi slovenska mladinska igra ni obogatila. Dandanes prevajajo iz tujih literatur najboljša dela, taka, ki so oblikovno in idejno dovršena, ki imajo trajno vrednost. O Vrčevih prevedenih igrah pa ne moremo trditi tega. Najprej lahko ugotovimo, da so zelo povprečne, pa naj bo to oblikovno ali idejno. Dramatske zgradbe sploh ne poznajo. Nič ne rastejo, se ne zapletajo in razpletajo, dejanje je premočrtno. Takoj po uvodu pride razrešitev, ki jo lahko že vnaprej uganemo. Osebe se pred nami nič ne razvijajo, nič ne rastejo, ampak so že dograđene, zrele. Kakršni pridejo na oder, taki odidejo z njega. Dejanje se razvija po naključjih, ki nastopajo nenadoma, nepričakovano in zakrenejo igro v popolnoma drug tir. Motivno so zelo uboge. Najpogosteje imamo siromašno mater, ki je povrh še bolna, s pridnim otrokom. Otrok je silno dober, moder in pobožen. Vdano molí k Bogu, ki v najhujši sili vedno pomaga: od nekd pridejo bogati dobrotniki, ki vzamejo otroka ali celo družino k sebi (n.pr.: Star vojak, Mali godec, Najdena hstnica, Bogomila, Go-

zdarjevi otroci), otroka posinovijo ali pohčeriyo in preskrbe za življenje (Star vojak, Bogomila), ali pa se nepričakovano vrne oče, o katerem že dolgo ni bilo sledu (Mali godec, Otrokova prošnja). Vse je potreseno z moralnimi nauki, opomini in pridigami. To so igre, ki so jih v Nemčiji gojili filantropi v drugi polovici 18. in v začetku 19. stoletja. V tej dobi pa je nemška mladinska književnost krenila že v druge vode (Schmidove igre so bile napisane že okrog leta 1810, izdane pa 1835!), pri nas pa so radi posegali po njih, ker je bil šele začetek in ker smo še pregloboko tičali v tej miselnosti. Še leta 1889, je katehet Anton Kržič, urednik Angelčka, pozneje Vrta in Krščanskega detoljuba, ter najodličnejši takratni katoliški mladinski ideolog, postavil tale program, katerega se morajo držati mladinski episi: »Od dobre, mladini namenjene knjige zahtevam zlasti te-le lastnosti: da 1. ve ro pospešuje in zanjo ogreva; 2. srce blaži

in boljša ter značaj utrjuje; 3. razodeva stud nad grehom, navdušuje pa za čednost in za to, kar je vzvišeno, lepo, plemenito in blago; 4. vzbuja domoljubje in zlasti ljubezen do presvitlega vladarja; 5. kaže spoštovanje do starišev, do duhovske in svetne gosposke, do učiteljev in odgojiteljev; 6. širi koristno znanje; 7. priganja k delavnosti in skromnosti; 8. mlado srce pošteno razvedruje in oveseljuje; tudi v lepem jeziku naj bo pisana in 10. glede tiska in zunanje oblike brez hibe in pa nikar ne predraga, ker večinoma pride mladini v roke kot dar.« (Anton Kržič: Ocena slovenskih knjig za mladino in ljudstvo, Kalendar K. T. D. za leto 1889.). Ob takem programu in ob takih prevodih se naši mladinski dramatiči niso mogli mnogo naučiti. Zato je razumljivo, da so tudi izvirne igre na isti stopnji ali pa še pod njo.

Dalje.

Očrt svetovne drame po letu 1900

Viktor Smolej

Za dramatiko klasicistike in romantike, ki jima ne vsebine ne oblike ni posebno odločala odvisnost od časa, od danih političnih ali družbenih razmer, je prišla sredi preteklega stoletja dramatika realizma, ki je poudarjala tesno povezanost dramatike in drame s sočasnim življenjem. Glavno ji je bila vsebina in na gledalstvo je hotela vplivati bolj z vsebino kakor z obliko. Tako je realizem ustvaril tendenčno dramo, ki je hotela pod licem zgodovinskih oseb ali sodobnih meščanov vplivati na občinstvo v smislu svojih političnih, socialnih in verskih tendenc. Novo pot so v realizmu pokazali romani Dostojevskega in Tolstoja, družbene drame Henrika Ibsena in družbeni romani Emila Zolaja. Naturalizem Dostojevskega je obrnjen navznoter, Zolajev navzven. Naturalizem sloni na skoraj prirodznanskem opazovanju resničnosti. Medtem ko realist še osebno odbira in izbira realne danosti, jih hoče naturalist podajati, ne da bi ločil bistveno od nebitvenega, grdo od lepega; realist hoče podati portret, naturalist fotografijo. Naturalistu je drama izrez iz stvarnosti. Dramatske zgradbe ni: brez presledka se v njej nizajo slučajna posamezna opazovanja, barve, zvoki, vonji, zapisani v »sekundarnem slogu«.

Nova romantika

Taka umetnost, kakor je skrajni naturalizem, je nujno dovedla do sebi nasprotne umetnostne struje, je nujno izzvala reakcijo. Znanstvena nevtralnost natura-

lizma je, vsaj teoretično, izločila čustvo, zato je iz lirike izšla reakcija, ki ima mnogo notranjih in snovnih odnosov do stare romantike. Naturalizem je stremel k naravi, k racionalizmu, k dvomu v vse, k družbeni reformi, nova struja, ki je dobila naziv nove romantike, stremi h kulturi, k notranjemu gledanju, k nadčutenemu, k reformni umetnosti. Novoromantična lirika je gojila nastrojenje in častila lepoto. Okoriščala se je sicer z nežnočutnim dušeslovjem naturalizma, a je stremela po stilizirani lepoti, po skrivnostni, barviti, s kulturo prenasičeni fantastiki v snovi in jeziku. Drama tega časa se razlije v lirično nastrojenje (prim. Hofmannthalove igre z njih izbrano besedno muziko). Odpravljena je odrska oprema, ki naj bi pričarala resničnost, in nadomesti jo ornamentalni stilni oder, ki poenostavlja.

Oba tokova, naturalizem in nova romantika, sta tekla nekaj časa vzporedno in se skušala uveljaviti sama, brez drugega, toda svojih idealov nista dosegla. Od tod izvira razočaranje, obup, nihilizem (tega predstavlja Strindberg). Kakor se zdi, da sta bili obe ti struji različni, ena usmerjena v naravo in objektivnost, druga v čustvo, sta izhajali vendarle obe iz istega zrelišča: obe sta izhajali iz posameznosti, iz nečesa izrednega, posebnega. Naturalizem je iskal podrobnih opazovanj, drobnih potez, vonjev, tonov, fotografiranih ljudi, ki jim je natančno določil barvo gumbov in las, nova romantika je, obrnjena v čustveni svet, kazala

izredna čustva, izbrane ljudi, prefinjene notranjosti, iz posameznosti so tu prehajali do splošnosti, do resničnosti. Nova romantika je ostajala v razmerju do sodasnih prevratov in pretresov kot na stranskem tiru, naturalizem pa zopet zaradi materialistične enostranosti ni prinesel rešitve ne umetniku ne človeku-bralcu ali igralcu.

Ekspressionizem

To vrenje je trajalo tja do 1910, ko začne določevati umetniško ustvarjanje neko drugačno življenjsko občutje. Nova struja si nadene ime ekspresionizma. Do izraza naj pride, so trdili novi ljudje, samo notranja govorica. Ne več mozaične, razdrobljene posameznosti, kot sta jih podajala naturalistični in novoromantični impresionizem (umetnost, temelječa na impresiji, vtisu), ampak veliko, enotnostno, kozmično občutje! Ne, kar je enkratno, ampak kar je tipično in skupno, naj postane predmet umetniku, kajti umetnik ni posnemalec, ampak soustvarjalec življenja. Kar je trajno v življenju, v človekovi podobi, notranji in zunanji, kar je bistvena vrednost resničnosti, ne slučajnost pojav, to je cilj, ki naj ga skuša ujeti umetnost. Novi umetnik stoji kot samostojna osebnost nasproti svetu. Prej je bil svetu suženj, ga je skušal samo posnemati, sedaj je nad svetom, mu išče bistvenih potez kakor s ptičjega leta. Cilj umetnosti je večnost, je onostranstvo, ki je razvozlanje vseh bistvenostnih sporov in vprašanj. Nova struja stremi ne kakor naturalizem po ostro izraženi psihološki analizi, po razcepjanju in po fotografično natančnem podajanju resničnega, ampak po preroškem zaobjemu večno človeškega. Prej je igra kazala tesno povezan dramatski razvoj, sedaj dramatikski skušajo zgrabiti večjo notranjega življenja v posameznih slikah in vizijah, in to raztrgano, kot v skokih, v pretiranih, jarkih dogodkih. Osebe, ki so predmet dramam, so podane v svoji odvisnosti od absolutnega, so brez osebnih slučajnosti svojega življenja. Zato ekspresionistična drama ne imenuje oseb z njih lastnimi imeni — saj ne gre za določenega človeka v določenem času, ampak za človeka sploh — temveč jih imenuje s tipičnimi znaki, kot n. pr. vojak, žena, ujetnik, sin i. pod. Razumarstvo, naturalizem stare dobe je stalen predmet napadov nove umetnosti. Razum morajo spodrinati čustvo, zavzetost, opojnost. Ker se je torej ta abstraktna drama odpovedala stvarnostnemu občutju, zato manjkajo v njej sredstva, ki bi v drami napravila jasne, razumljive in vidne vizije, ki jih pred občinstvom postavlja dramatski pesnik. Zato je razumljiva v tej dobi neka odmaknjenost publike od drame. Res, da je v tej dobi drama nova bolj po svojem

življenjskem občutju kot po svoji obliki, tehniki in stilu, vendar je tudi oblikovno drugačna od drame, ki jo hoče nadomestiti. Oder je sedaj preprost, stiliziran, govorica je nagla, hlastna, okrajšujoča. Igranje gre od naturalističnega posnemanja vsakdanjosti v patetično deklamacijo in v veliki, ritmični, simbolični izraz. Ekspresionistična drama je napekost. Saj je napekost že drama sama, toda ekspresionistična drama ne dosega najvišjega in skrajnega napona s stopnjevanjem človeškega, temveč z zgolj miselnim vzgonom, čustvenim vzletom v abstraktnost. Dramam manjka zadnje umirjenosti, tiste zadržanosti kljub napekosti, ki nosi zrelo dramatsko delo.

Sodobni tokovi

Snov ekspresionistične drame je nad vse raznolika. Saj je to umetnost, ki hoče priklicati prelom. (Zato je v njih tolikokrat obravnavano vprašanje generacij, problem očetov in sinov.) Vidni pa so v glavnem pri tej sodobni dramatikski štirje glavni tokovi: I. aktivizem (kritika civilizacije, mehanizacije, birokratizma, radikalni pacifizem, antikapitalizem, človečansko čustvovanje, revolucija duše proti premoči gmote in razmer in pod.); II. primitivizem (izvirajoč iz občutja prenašene sodobnosti evropskega razklanega človeka; vzgled so primitivni narodi, n. pr. afriški narodi, Kitajci, Japonci in njih primitivne razmere, kamor da se je treba vrniti iz preveč civilizirane, mehanizirane Evrope, ker tam slutijo mir, preprostost in trdnost); III. gotski in IV. baročni ekspresionizem (sedanje notranje stiske so take kakor v nekdanji gotski in baročni Evropi; znova doživljamo trpečí obraz gotskega Krista in ekstatični obup baroka; kar je bilo v novoromantični drami psihologija, mir, intimnost, tragedija, nastrojenje, je sedaj patos, velika oblika, razklanost).

Podani prerez skozi evropsko vrenje zadnjega pol stoletja je seveda nepopoln, ker je enostranski. K gornji enostranski sodbi in analizi je treba namreč dodati vsaj še nekaj stavkov. Življenje v zadnjih desetletjih je bilo namreč še veliko bolj pisano, kot se da slutiti iz gornjih analiz. Vzporedno z novoromantično strujo je tekkel tok naturalizma, hkrati z njima je živel še realizem, mimo vseh so se uveljavljale kdaj pa kdaj simbolične struje, svoje prizadevanje pa so izražale v strujarsko nevtrahnih oblikah in snoveh dramatikski, ki so recimo zrasli iz nove romantike, pa jih je oplodil simbolizem, ali so izšli iz naturalizma in so skozi vse viharje ohranili svojo podobo do nastopa novega realizma in socialnega naturalizma v zadnjem desetletju. Z eno besedo: dramatika sodobne Evrope je vse prej kot idejno, snovno ali oblikovno

enotna, Novodobna drama je popoln izraz razrvane Evrope, v kateri druga poleg druge mirno ali sovražno stoje nasprotujoče si ideje, diametralna stremeljenja. V nemiru zadnjega pol stoletja je

Evropa ustvarila po številu veliko dram, ki so zvest odraz prelomnega časa, dala pa je malo dram, ki bodo ta razrvani čas presrasle.

Dalje.

Govoreči zbor

Jože Osana

Govoreči zbor pomeni nenavadno učinkovito gradivo v dramski umetnosti, gradivo, ki je sposobno neslutenega izraza. Po svoji sestavi je namreč nosilec ritmičnih vrednot besede in stavka, združenih s kretinjami telesa, ki naj vse v vzajemno povezanem sodelovanju podpro pomensko in idejno tehtnost besedila.

Spretna obdelava tega dramskega gradiva more izraz umetnine nenavadno povzdigniti, neprimerna obdelava ali pa zanemarjanje vsake izmed teh sposobnosti pa lahko zmanjša, če ne onemogoči pomen besedila. Važna je namreč ugotovitev, da glasba z besedilom nič ne pridobi, nasprotno pa se izraz besedila nenavadno poplemeniti, če izrabimo tudi ritmične in melodične sposobnosti besede.

Beseda je dogovorjeno ritmično-melodično znamenje artikuliranih človeških glasov za določen pojem; odnose teh glasov določa ritem.

Ritmika na sploh je podana v menjavanju naglasov z nenaglasji, ki so si tako v času v nekem odnosu razmerja in urejenosti. Ritmika določa resnično neenakost v naglasih, bodisi da so poudarjeni glasovi ali kretnje; za to vrsto znamenj je namreč bistveno važno, da potekajo v času in se kot določeni liki oblikujejo pod

ritmičnimi naglasji in se kot razumljive enote predstavljajo človeku.

Melodika je v besedi in stavku najožje povezana z besednim in čustvenim naglasom. Poudarek v besedi je čustveni poudarek v stavku; čustveni poudarek vedno vlada nad besednim poudarkom in pojasnjuje smisel stavka.

Zato mora zbor prisluhniti najprej enotni uglasitvi, nato pa še posebej subtilni melodiki in ritmiki besede in stavka. Prav v tem je največ napak; saj zbor po navadi niti uglašen ni ter se melodični okreti posameznikov večinoma bijejo ter tako dosežajo vprav nevtralen učinek, saj se istočasno melodije bijejo in ne podpirajo med seboj. Tako se more javiti le najprimitivnejša ritmika, ki določa besede.

Z ritmiko in melodiko pa se naravno družijo telesne kretnje, ki se posebno tesno vežejo na ritmične in agogične pojave v teku besedila.

Zato je prva naloga vsakogar, ki hoče postaviti literarno delo na oder z govorečim zborom, da je njegov okus izostren v jezikovnem, melodično-ritmičnem in plesnem oziru, da more tako spojiti vse te elemente v celotnostno enoto in ji tako vtisniti vzvišeno znamenje umetnosti.

Kronika

V letošnji igralski sezoni deluje v Ljubljani razen Državnega gledališča še nekaj drugih odrov, izmed katerih omenjamo Rokodelski oder in Frančiškansko prosveto. V zadnji številki »Prosvetnega odra« smo ocenili Zigonovo tridejanko »Kadar se utrga oblak«, ki jo je uprizoril Rokodelski oder. V prihodnjih številkah bomo poskušali prinesiti tudi o nekaterih drugih, posebno domačih delih nekaj ocen. Za danes naj navedemo samo naslove nekaterih domačih del, ki jih letos igrajo ljubljanski odri. Državno gledališče igra: Ogrinčevo veseloigro »V Ljubljano jo dajmo«, Gregorinovih sedem podob iz življenja »Očenaš«, Preunnerjevo veseloigro »Veliki mož«, Golarjevo veseloigro »Ples v Trnovem« in »Golievo dramtizacijo Jurčičevega »Desetega brata«, med mladinskimi igrami pa Golievo igro »Petrickove poslednje sanje«, Rokodelski

oder igra Jalново igro »Dom«, Zigonovo dramo »Kadar se utrga oblak« in Pirnatovo dramtizacijo Velikonjevih »Višarskih polen«. V Frančiškanski dvorani pa igrajo Ogrinčevo veseloigro »V Ljubljano jo dajmo«, Mlekarijevo štiridejanko »Bajtarska princesa« in Vladonovo veseloigro »Pričarani ženine«.

Pomemben sestavek smo začeli priobčevati v tej številki pod naslovom Slovenska mladinska igra. Naročnike lista prosimo, da poslej skrbno shranjujejo »Prosvetni oder«, kajti sestavek, ki se bo nadaljeval, odkriva docela neraziskano in neobdelano področje slovenske dramatike, ki kljub svoji leposlovni zapostavljenosti in navideznemu podcenjevanju zasluži vso pazljivost. Hkrati pa je sestavek tudi znanstveno resen in skrbno podprt. Pridno ga torej berite in shranjujte!